

KS. JAN BEDNARCZYK – KRAKÓW

ZASOBY BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH W TWORZENIU I ZACHOWYWANIU KULTURY

Szanowni Państwo.

Zauważmy na samym początku, że znaczenie pojęcia kultury zmieniało się na przestrzeni wieków. Jak podaje ks. prof. Czesław Bartnik istnieje ponad dwieście jego definicji, co świadczy także o tym, że nie jest ona ściśle definiowalna¹. W związku z tym, że jest ono jednak kluczowe dla naszych rozważań, zwróćmy uwagę na kilka jego aspektów.

W konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym – *Gaudium et spes* Soboru Watykańskiego II czytamy m. in. „Mianem *kultury* w sensie ogólnym oznacza się wszystko, czym człowiek doskonali i rozwija wielorakie uzdolnienia swego ducha i ciała; stara się drogą poznania i pracy poddać sam świat pod swoją władzę; czyni bardziej ludzkim życie społeczne, tak w rodzinie, jak i w całej społeczności państwowej przez postęp obyczajów i instytucji; wreszcie w dziełach swoich w ciągu wieków wyraża, przekazuje i zachowuje wielkie doświadczenia duchowe i dążenia do tego, aby służyły one postępowi wielu, a nawet całej ludzkości. (...). Tak też tworzy się określone i historyczne środowisko, w które włącza się człowiek jakiegokolwiek narodu czy wielu i z którego czerpie wartości dla doskonalenia kultury osobistej i społecznej” (53). „Kościół przypomina wszystkim, że kulturę odnieść należy do pełnej doskonałości osoby ludzkiej, do dobra wspólnoty i całej społeczności ludzkiej.” (59)².

Ks. kard. Marian Jaworski zauważa, że kultura jest zawsze owocem nieskrępowanego ducha ludzkiego, poznającego prawdę i odkrywającego sens swego działania, zaś Kościół ma prawo do zajmowania się kulturą, która jest dla Niego przedmiotem szczególnej troski, jest On także za nią odpowiedzialny, bo jest odpowiedzialny za jej twórcę³.

¹ Cz. S. Bartnik, *Dni anioła siódmego. Ze współczesnej teologii społeczno-politycznej*, Radom 2003, s. 34.

² *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*, w: *Sobór Watykański II: konstytucje, dekrety, deklaracje: tekst łacińsko-polski*, Poznań, 1968, s. 917, nr 53, s. 925, nr 59.

³ M. Jaworski, *Wartości moralne u postaw kultury humanistycznej. W nawiązaniu na nauczania*

O. prof. Mieczysław Krąpiec OP pisze, że kultura „jest nieustannym przetwarzaniem przez człowieka samej natury, a owo właśnie przetwarzanie bazuje na podstawowym, egzystencjalnym styku poznawczym człowieka z bytem – naturą ; stąd kultura w samym podstawowym znaczeniu jest właśnie intelektualizacją natury w zasięgu możliwym dla człowieka jako osoby w sposób wolny działającej w świecie natury”⁴.

Ks. kard. Stanisław Nagy SCJ stwierdza, że kultura jest „nieodłączną towarzyszką człowieka, jako sprawdzian jego wielkości, jako niezbędny kontekst życia indywidualnego i społecznego, jako jedyne w swoim rodzaju pryzmat jego tożsamości”⁵.

Kultura oznacza kształtowanie człowieka i kształtowanie świata przez człowieka. Jan Paweł II preferuje nowe ujęcie kultury, koncentrując główną uwagę na człowieku⁶.

W przemówieniu wygłoszonym w siedzibie UNESCO w Paryżu 2 czerwca 1980 r. Jan Paweł II powiedział: „Człowiek, który w widzialnym świecie jest *jedynym* ontycznym *podmiotem* kultury, jest też *jedynym* właściwym jej *przedmiotem* i *celem*. Kultura jest tym, przez co człowiek jako człowiek staje się bardziej człowiekiem: bardziej „jest”. Na tym opiera się owo kapitalne rozróżnienie pomiędzy tym, czym człowiek jest, a tym, co posiada, pomiędzy „być” a „posiadać”. Kultura pozostaje zawsze w istotnym i koniecznym związku z tym, czym (raczej: kim) człowiek „jest”, natomiast związek jej z tym, co człowiek „ma” (posiada), jest nie tylko wtórny, ale i całkowicie względny. Wszystko, co człowiek „ma” (posiada) o tyle jest ważne dla kultury, o tyle jest kulturotwórcze, o ile człowiek przez to, co posiada, może równocześnie pełniej „być” jako człowiek, pełniej stawać się człowiekiem we wszystkich właściwych człowieczeństwu wymiarach jego bytowania. Doświadczenie różnych epok nie wyłączając naszej, przemawia za tym, ażeby o kulturze myśleć i mówić *przede wszystkim w konstytutywnym* związku z *samym człowiekiem*, a dopiero *wtórnie i pośrednio* w związku z *całym światem jego wytworów*. Nie zmienia to w niczym faktu, że zjawisko kultury orzekamy na podstawie tychże wytworów – przez co też równocześnie wnioskujemy o człowieku. Ta kolejność – typowe *a posteriori* poznawcze, zawiera w sobie podstawę do ustalenia zależności ontyczno-przyczynowych w kierunku odwrotnym. Człowiek i tylko człowiek jest sprawcą i twórcą kultury; człowiek i tylko człowiek w niej się wyraża i w niej się potwierdza”⁷.

Jana Pawła II, w: *Servo veritatis. Materiały sesji naukowej poświęconej myśli Karola Wojtyły – Jana Pawła II*. Uniwersytet Jagielloński, Kraków 16-17 listopada 1984, red. W. Stróżewski, Kraków 1988, s. 206.

⁴ M. A. Krąpiec, *Człowiek, kultura, uniwersytet*, wybór i opracowanie A. Wawrzyniak, Lublin 1982, s. 121.

⁵ S. Nagy, *Ewangelia a kultura w świetle «Slavorum Apostoli»*, w: *Ewangelia i kultura. Doświadczenie środkowoeuropejskie. Śladem Trzeciej Pielgrzymki Jana Pawła II*, red. M. Radwan, T. Styczeń, Rzym 1988, s. 111.

⁶ J. R. Błachnio, *Polskie inspiracje i wartości w nauczaniu Jana Pawła II*, Bydgoszcz 1995, s. 155.

⁷ Przemówienie Jana Pawła II wygłoszone w siedzibie UNESCO w Paryżu 2 czerwca 1980

W dalszej części referatu będzie mowa o zasobach bibliotek kościelnych, a więc o tym, co człowiek „ma – posiada”. Są one skarbnicą, w której zachowywany jest intelektualny dorobek ludzkości, a równocześnie źródłem dla dalszego rozwoju kulturowego człowieka – jego „być”.

Biblioteka jest przecież instytucją, która swoim istnieniem świadczy o rozwoju kultury i gromadzi owoce twórczej pracy człowieka, „jest wymownym znakiem jedności kolejnych pokoleń, które z różnorodności czasów i kwestii tworzą wspólne patrymonium kultury i nauki”⁸.

W liście Papieskiej Komisji ds. Dóbr Kulturowych Kościoła z dnia 19 marca 1994 r., skierowanym do arcybiskupów, biskupów i przełożonych generalnych zgromadzeń zakonnych pt. *Biblioteki kościelne w misji Kościoła*, zostały one nazwane ważnymi laboratoriami kulturowymi⁹.

Istnieje wiele rodzajów bibliotek: naukowe i publiczne, narodowe, wojewódzkie i miejskie, uczelniane i szkolne, państwowe i prywatne. Wśród bibliotek różnych wyznań religijnych przede wszystkim zwrócimy uwagę na biblioteki Kościoła Katolickiego, nazywając je bibliotekami kościelnymi. Są wśród nich biblioteki uczelni katolickich, wyższych seminariów duchownych, średnich i podstawowych szkół katolickich, biblioteki diecezjalne i parafialne, biblioteki kapitulne, biblioteki zakonów i zgromadzeń zakonnych, klasztorne, biblioteki instytucji, organizacji i stowarzyszeń katolickich, biblioteki archiwów i muzeów kościelnych. Znaczący wpływ na rozwój kultury miały również prywatne księgozbiory osób duchownych - księży i biskupów, często udostępniane innym osobom. Rozwój kultury, w tym powiększanie zbiorów bibliotek oraz ich działalność były wspierane przez mecenat indywidualny i instytucjonalny¹⁰.

Zasoby biblioteczne zawierają wiedzę i wytwory myśli wielu pokoleń ludzi utrwaloną na różnorodnych nośnikach informacji, zapisaną w różnych językach i systemach znaków. Odkryto zapisy wykonane przez człowieka 30 tysięcy lat temu, w tzw. okresie kromanońskim, przypuszczalnie w jakimś prymitywnym języku. Około trzy tysiące lat przed narodzeniem Chrystusa, w Egipcie pojawia się papirus, a kilkaset lat później pismo hieroglificzne. Na ten okres datowane są najstarsze książki w postaci zwojów papirusowych, a także w Mezopotamii w postaci glinianych tabliczek, zapisanych pismem klinowym. W II wieku przed naszą erą w królestwie Pergamonu zaczęto produkować udoskonalony materiał pisarski ze skór - pergamin.¹¹ Około roku setnego w Chinach wynaleziono papier, który po tysiącu lat trafia do Europy. W średniowieczu przy klasztorach istniały scriptoria, w których powstawały rękopisy m. in. w celu pomnażania zbiorów biblio-

roku. Polski Komitet do spraw UNESCO, Warszawa 1999, s. 8-9.

⁸ Jan Paweł II, Przemówienie z okazji poświęcenia Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, 11 czerwca 1999 r., w: *Pielgrzymka Jana Pawła II do Polski 5-17 czerwca 1999*, Poznań, 1999 r., s. 110.

⁹ F. Marchisano, *Biblioteki kościelne w misji Kościoła*, „FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, nr 1-2 (1996), p. 2.3, s. 37.

¹⁰ P. Buchwald-Pelcowa, *Mecenat nad piśmiennictwem i książką w dawnej Polsce*, w: *Z dziejów mecenatu kulturalnego w Polsce. Studia*, red. J. Kostecki, Warszawa 1999, s. 33-90.

¹¹ *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław 1971, k. 1824-1826.

tek klasztornych. Przełomowym wydarzeniem dla wytwarzania książek było wynalezienie druku przez Jana Gutenberga i jego zastosowanie do wydania w 1455 roku „Biblii”. Pierwsze periodyki pojawiają się na początku XVII wieku, w połowie XIX wieku fotografia, a pod jego koniec kamery filmowe i urządzenia do zapisu dźwięku na płytach. Wiek XX przynosi rozwój radia, telewizji i komputerów oraz zapisu dźwięku i obrazów na taśmach i dyskach magnetycznych, a także dyskach optycznych (CD)¹².

Na zasoby bibliotek kościelnych składają się rękopisy, inkunabuły, starodruki, książki XIX- i XX-wieczne oraz współczesne, a także czasopisma, zbiory kartograficzne, muzyczne, graficzne, numizmatyczne, filatelistyczne, dokumentów życia społecznego, audiowizualne - płyty, taśmy magnetofonowe, filmy, kasety video, slajdy, dyski optyczne (audio i video CD, DVD, CD-ROM), a także zbiory mikrofilmów i mikrofisz, inwentarze, katalogi biblioteczne i komputerowe bazy danych, czasopisma elektroniczne, strony internetowe, a w końcu biblioteki cyfrowe i wirtualne.

Pierwsze biblioteki kościelne zaczęły się rozwijać w czasach starożytnych i związane były głównie z ośrodkami myśli teologicznej Kościoła, m. in. w Aleksandrii, Jerozolimie, Cezarei Palestyńskiej, Rzymie, czy Konstantynopolu. Największy ich rozkwit następuje od IX do XII wieku, kiedy powstają biblioteki np. na Monte Cassino, w Bobbio, Fuldzie, Weronie, Sewilii, opactwie w Reichenau oraz Cluny¹³. Sytuacja kryzysowa w Europie w wiekach XIII-XV nie sprzyjała rozwojowi bibliotek, jednak dobrą organizację bibliotek mieli np. augustianie – eremici w Paryżu, Erfurcie i w Pradze oraz benedyktyni w Ratyźbonie i Melku. W czasach nowożytnych biblioteki kościelne zaczęły powstawać na wszystkich kontynentach¹⁴.

W VI wieku zaczęto tworzyć centralną bibliotekę kościelną w Rzymie, zawierającą bezcenne rękopisy greckie i łacińskie. Zbiory te w średniowieczu uległy znacznemu rozproszeniu. Właściwym twórcą obecnie istniejącej Biblioteki Watykańskiej był w połowie XV wieku papież Mikołaj V. W 1475 roku papież Sykstus IV polecił uporządkować zgromadzone kodeksy i nadał bibliotece strukturę organizacyjną. W roku 1970 dział rękopisów liczył ok. 62.000 kodeksów i ok. 100.000 pojedynczych autografów, zaś dział druków zawierał ok. 7.000 inkunabułów, ok. 700.000 druków zwartych oraz ok. 100.000 pozycji graficznych. W skład Biblioteki Watykańskiej wchodzi także Museo Cristiano, Museo Profano i Cabinetto Numismatico¹⁵. Dzisiaj biblioteka ta przechowuje 75.000 manuskryptów, ponad 1.100.000 drukowanych książek, w tym 8.500 inkunabułów¹⁶. O znaczeniu tych bezcennych zbiorów dla zachowywania i rozwoju kultury

¹² T. Goban-Klas, *Powstanie i rozwój mediów. Od malowideł naskalnych do multimediiów. Kalendarium*, oprac. Z. Bauer, Kraków 2001, s. 17, 116, 117, 121, 133, 134, 138, 141, 145-156.

¹³ M. T. Zahajkiewicz, *Zarys dziejów i znaczenie bibliotek kościelnych*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej: ABMK), 56 (1988) s. 133; W. Nowodworski, *Biblioteki kościelne w Kościele Powszechnym*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1976, k. 498-499.

¹⁴ Zahajkiewicz, *Zarys*, s. 134; Nowodworski, *Biblioteki kościelne*, k. 500-505.

¹⁵ W. Meyszowicz, *Biblioteka Watykańska*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, k. 496

¹⁶ *Biblioteka Watykańska*, http://pl.wikipedia.org/wiki/Biblioteka_Watykańska (13.09.2006).

chrześcijańskiej i światowej nie trzeba nikogo przekonywać. Wyróżnikiem działalności Biblioteki Apostolskiej jest służba współpracy kulturalnej skierowanej na dobro człowieka, porozumienie intelektualne, zachowanie pokoju i poszukiwanie wiary. Inną jej charakterystyką jest funkcja depozytu i kustosa bogactw i wartości artystycznych wszelkiego rodzaju, które Wielcy Papieże ciągle powierzali jej kustodii równocześnie z misją ich studiowania i poznania¹⁷.

Od początku XX wieku biblioteki teologiczne zaczęły tworzyć krajowe związki i stowarzyszenia m. in. w Stanach Zjednoczonych, Niemczech, Holandii, Belgii i Wielkiej Brytanii, a także federacje międzynarodowe np. Conseil International des Associations de Bibliothèques de Théologie (od 1999 r. Bibliothèques Européennes de Théologie – BETH)¹⁸.

Poświęćmy chwilę uwagi bibliotekom kościelnym w naszym kraju. Księgozbiory i biblioteki na ziemiach polskich zaczynają się pojawiać po przyjęciu chrześcijaństwa, przede wszystkim przy katedrach i klasztorach. Pojawiły się wówczas biblioteki klasztorne, nierzadko z własnymi skryptoriami, jak np. benedyktynów w Tyńcu i na Łysej Górze; cystersów w Jędrzejowic, Mogile, Szczyrzycu i Henrykowie; dominikanów w Krakowie, Wrocławiu i Gdańsku; franciszkanów w Krakowie, Braniewie i Toruniu; kanoników regularnych w Trzemesznie, Czerwińsku, Krakowie, Wrocławiu i Żaganiu; benedyktynek w Staniątkach, norbertanek w Krakowie czy cysterek w Trzebnicy¹⁹. Ich księgozbiory zawierały zwłaszcza dzieła liturgiczne, kaznodziejskie, scholastyczne, hagiograficzne, filozoficzne, prawne i historyczne. Mimo, że służyły głównie zaspokojeniu potrzeb duchowieństwa, korzystały z nich również osoby świeckie. W zasadzie każda kapituła miała swój księgozbiór, najstarszy posiada biblioteka kapitulna w Krakowie, w której zbiorach są m. in. rękopisy liturgiczne, pontyfikały, rytuały i księgi liturgiczne, mszały i brewiarze krakowskie, agendy diecezji krakowskiej, psalteria, graduwały, kalendarze liturgiczne, rubrycelle i księgi teologiczne²⁰.

Warto wspomnieć o księgozbiórze Kolegium Większego, czyli Wydziału Teologicznego Akademii Krakowskiej, obecnie w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, który przed rozbiorami Polski liczył prawie 40 tysięcy woluminów²¹.

W drugiej połowie XVI wieku powstają seminaria duchowne, a przy nich

¹⁷ Biblioteka Watykańska służy prawdzie i kulturze, Insegnamenti di Giovanni Paolo II, VII.1, 1984, s. 256-257

¹⁸ J. Bednarczyk, *Współpraca bibliotek kościelnych w ramach Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES oraz Międzynarodowej Rady Stowarzyszeń Bibliotek Teologicznych*, w: *Biblioteka i informacja w komunikowaniu. Jubileusz 25-lecia studiów Bibliotekoznawstwa i Informatyki w Uniwersytecie Jagiellońskim*, red. M. Kocójowa, Kraków 2000, s. 111-113

¹⁹ Zahajkiewicz, *Zarys*, s. 134-135 ; R. Nir, *Biblioteki kościelne - w Polsce*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, kol. 505-507

²⁰ B. Bienkowska, H. Chamerska, *Tysiąc lat książki i bibliotek w Polsce*, Wrocław 1992, s. 113; Nir, *Biblioteki kościelne*, kol. 507; B. Kumor, *Dzieje diecezji Krakowskiej do roku 1795*, t. 1, Kraków 1998, s. 409-427, 663-665

²¹ H. E. Wyczawski, *Kościelne zbiory biblioteczne (wiek XVI-XVIII)*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. 2: *Od odrodzenia do oświecenia*, cz. 1: *Teologia humanistyczna*, Lublin 1975, s. 527-528.

biblioteki²², np. biblioteka seminaryjna w Lublinie w 1685 r. posiadała 127 woluminów, w tym Bible, dzieła teologiczne i książki z historii Kościoła²³.

W miarę upowszechniania się książki drukowanej zaczęły powstawać prywatne biblioteki księży, biskupów i osób świeckich. Na zjawisko to wpłynęła rozszerzająca się w naszym kraju kultura humanistyczna i promieniowanie naukowe akademii krajowych i zagranicznych. Zbiory książek starannie dobranych i artystycznie oprawnych gromadzili liczni biskupi, m. in. biskup poznański Jan Lubrański (†1535), biskup płocki Erazm Ciołek (†1522), prymas Andrzej Krzycki (†1537), biskup warmiński Jan Dantyszek (†1548), biskup krakowski Piotr Tomicki (†1535), czy związani z Wilnem bp Walerian Protoszewicz (†1580) i bp Konstanty Brzozowski (†1722)²⁴.

Bracia, biskup krakowski Andrzej Stanisław Kostka i biskup kijowski Józef Jędrzej Załuscy, utworzyli księgozbiór obejmujący 300 tys. druków, 10 tys. rękopisów i 25 tys. rycin i map. Stali się oni założycielami Biblioteki Narodowej, otwierając w pałacu Daniłowiczowskim w Warszawie, w 1747 r. pierwszą w Polsce bibliotekę publiczną, dostępną dla ogółu czytelników²⁵.

Księgozbiory bibliotek kościelnych w ciągu wieków ponosiły bardzo duże straty. W Polsce powodowane one były prowadzonymi na naszych ziemiach wojnami, klęskami żywiołowymi, zmianami politycznymi czy kasacją zakonów. Postawa duchowieństwa oraz druki o treści religijnej miały znaczący wpływ na zachowanie polskości i kultury polskiej w okresie zaborów. Na obecny stan naszych bibliotek kościelnych niekorzystnie wpłynęły wydarzenia I i II wojny światowej; a także powojenna polityka PRL.

Obecnie największą biblioteką kościelną w naszym kraju jest Biblioteka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, której zbiory liczą blisko 2 000 000 woluminów. Kilkuset tysięczne zbiory zgromadziły biblioteki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Duże znaczenie dla Kościoła i rozwoju kultury mają także biblioteki Papieskich Wydziałów Teologicznych w Warszawie i Wrocławiu, Wydziałów Teologicznych uniwersytetów w Poznaniu, Toruniu, Olsztynie, Opolu i Katowicach, Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” księży Jezuitów w Krakowie²⁶ oraz wyższych seminariów duchownych diecezjalnych i zakonnych. Przebogate, gromadzone przez wieki, zbiory niejednokrotnie będące inspiracją dla twórców kultury zachowały się w bibliotekach klasztorów i zgromadzeń zakonnych męskich i żeńskich, kapituł i kolegiat. Do rozwoju kulturalnego spo-

²² Wyczawski, *Kościelne zbiory biblioteczne*, s. 529-530 ; L. Grzebień, *Biblioteki kościelne. W Polsce*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, kol. 507.

²³ B. Kumor, *Dzieje diecezji Krakowskiej do roku 1795*, t. 3, Kraków 2000, s. 481

²⁴ Wyczawski, *Kościelne zbiory biblioteczne*, s. 521-525; Grzebień, *Biblioteki kościelne*, kol. 508.

²⁵ Kumor, *Dzieje diecezji Krakowskiej do roku 1795*, t. 1, s. 530-531 ; B. Przybyszewski, *Krótki zarys dziejów diecezji krakowskiej, I. Średniowiecze*, Kraków, 1989, s. 118

²⁶ *Wyższe Szkolnictwo Kościelne w Polsce, Wizja Kardynała Karola Wojtyły i jej realizacja*, Kraków 2002, s. 479-480; Biblioteka Uniwersytecka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, <http://www.bukul.lublin.pl/> (20 IX 2006).

teczności lokalnych przyczyniają się również liczne biblioteki parafialne, swymi początkami sięgające nawet XIII wieku. Jak pisał ks. prof. Marek Zahajkiewicz, ich księgozbiory, chociaż nieduże, nie mogą być „miejszem ukrycia skarbu kultury polskiej i europejskiej”²⁷.

W ostatnim dziesięcioleciu obserwujemy gwałtowny rozwój komputerów i sieci internet, które zasadniczo przyspieszyły docieranie informacji do odbiorców (czytelników bibliotek) i wymianę informacji między bibliotekami oraz pozwoliły zgromadzić w postaci zapisów elektronicznych przeogromne zasoby danych. Chociaż ich wpływ na rozwój kultury nie został jeszcze w pełni zbadany, to bez wątpienia w sposób istotny zwiększają one zasoby bibliotek, także kościelnych. Z jednej strony są to bardzo liczne i różnorodne serwisy internetowe, np. polskie: *Matcusz* lub *Opoka* czy strony domowe bibliotek i instytucji kościelnych, z drugiej strony czasopisma elektroniczne, biblioteki elektroniczne i wirtualne, np. czasopisma *Biblica* i *Jezus Żyje* (Kuria w Gliwicach), zdigitalizowane dokumenty Biblioteki Watykańskiej czy tworzony księgozbiór wirtualny Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, a z innej strony komputerowe bazy danych, katalogi i wyszukiwarki np. Religion Indexes ATLA, katalog on-line w systemie Virtua Biblioteki KUL, czy multiwyszukiwarka FIDKAR, również Federacji FIDES.

Dzisiaj istnieją setki i tysiące, mniejszych i większych, starszych i młodszych, rozsiadanych po wszystkich kontynentach bibliotek kościelnych. Trudno zliczyć ich wielomilionowe różnorodne zasoby. Są w nich przechowywane i udostępniane zabytki kultury ogólnoludzkiej i chrześcijańskiej wszystkich epok, stanowią one niewyczerpany skarbiec wiedzy, z którego społeczeństwo może czerpać obecnie pamiętki ze swej przeszłości. Troszcząc się o książki i rozpowszechniając je, działamy nie tylko w zakresie misji ewangelizacyjnej, lecz także propagujemy lepszą znajomość historii, sztuki, nauki i kultury tej cywilizacji do której należymy i z której czerpiemy. Zasoby bibliotek kościelnych stanowią „pamięć” Kościoła o jego stopniowym pogłębianiu wiary oraz mogą być „pamięcią” ludzkości, gdy zapragnie ona poznać kulturę w duchu chrześcijańskim²⁸.

Powołana przez Jana Pawła II Papieska Komisja ds. Dóbr Kulturowych Kościoła w liście *Biblioteki kościelne w misji Kościoła* uznaje biblioteki kościelne za narzędzia ewangelizacji i kultury Ludu Bożego, mającej dwutysiącletnie korzenie²⁹.

Dzięki wytrwałej i troskliwej pracy wielu pokoleń naszych poprzedników zachowały się do czasów współczesnych te liczne i bezcenne zbiory i pamiętki przeszłości. Służyły one zdobywaniu wiedzy, rozwojowi kultury i nauki, począw-

²⁷ M. T. Zahajkiewicz, *Troska o przetrwanie w dobrym stanie kościelnych zbiorów bibliotecznych (Wprowadzenie do sesji)*, ABMK, 59 (1990) s. 169.

²⁸ M. Chappin, *Le biblioteche ecclesiastiche nella missione della Chiesa*, „L'Osservatore Romano”, 134 (1994) 16.06.1994, s. 5

²⁹ Les bibliothèques ecclésiastiques dans la mission de l'Eglise. Lettre de la Commission pour les Biens culturels de l'Eglise aux évêques (podpisany przez F. Marchisano – przewodniczącego i P. Rabiti – sekretarza). „La documentation catholique”, 76 (1994), t. 91, nr 11 (5.06.1994) p. 3.3, s. 513

szy od szkół elementarnych, aż po uniwersytety, od dzieciństwa, poprzez młodość i okres dojrzałości do wieku sędziwego. Za ten ogromny trud i myśl o nas winniśmy Im głęboką wdzięczność. Słowa najwyższego uznania należą się również tym wszystkim, którzy obecnie troszczą się o zbiory i udostępniają je czytelnikom oraz tym, którzy wspierają tę działalność.

Ten nieoceniony dar naszych przodków pobudza nas do kontynuacji i pomnażania ich dorobku, zachowywania i wzbogacania tego dziedzictwa o nasz wkład w to wiekopomne dzieło, przez odpowiednie przechowywanie i konserwację istniejących zbiorów, gromadzenie, opracowywanie, udostępnianie, a także informację o starych i nowych zasobach bibliotecznych. Wymaga to odpowiednio przygotowanych bibliotekarzy i zapewnienia niezbędnych i dobrze wyposażonych pomieszczeń dla właściwego funkcjonowania bibliotek. Troska, by biblioteki mogły służyć i wychodzić naprzeciw potrzebom współczesnego człowieka - ich czytelnika, będzie istotnie przyczyniać się do rozwoju kultury.

Dla twórców kultury - dawniej i dzisiaj - zasoby biblioteczne, w których zawarty jest niezmierny potencjał intelektualny człowieka, są niewyczerpanym źródłem inspiracji do powstawania nowych idei, pomysłów, projektów i dzieł, stwarzają możliwości poznania dotychczasowych osiągnięć i porównania różnych kierunków sztuki i wiedzy, dają możliwość dokumentowania i utrwalenia wytworów ich umysłu i rąk.

Bardzo duży wpływ na działalność i rozwój bibliotek kościelnych w Polsce, również w aspekcie zachowywania i udostępniania dóbr kulturalnych, ma powołany 15 V 1956 r. Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, którego pięćdziesięciolecie właśnie obchodzimy. Do jego głównych zadań należy opracowywanie i mikrofilmowanie materiałów archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych, opracowywanie i wydawanie informatorów o kulturalnych zbiorach Kościoła Katolickiego w Polsce oraz półrocznika „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, a także organizacja corocznych konferencji poświęconych najbardziej żywotnym problemom działalności archiwów, bibliotek i muzeów kościelnych w Polsce, sprzyjając wymianie doświadczeń i koordynacji ich prac³⁰. Przyłączając się do jubileuszowych gratulacji, wyrażam przekonanie, że ta jakże potrzebna i pożyteczna służba studentom i naukowcom, pracownikom archiwów, bibliotek i muzeów oraz ich czytelnikom i użytkownikom, będzie przynosić przez następne dziesięciolecia przebogate owoce z korzyścią dla Kościoła Katolickiego oraz kultury.

W wypełnieniu, jakże odpowiedzialnego zadania, zachowania skarbów kultury przechowywanych w naszych bibliotekach, dla przyszłych pokoleń, pomocne mogą być wskazówki dotyczące działalności bibliotek kościelnych, zawarte we wspomnianym już Liście Papieskiej Komisji ds. Dóbr Kulturowych, w którym podkreśla się m. in. że należy biblioteki tworzyć planowo, z myślą o poprawie ich jakości i dostępności; nie można zapominać o bibliotekach mniejszych np. parafialnych lub należących do różnych stowarzyszeń, które odgrywają ważną rolę

³⁰ Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych, <http://www.kul.lublin.pl/123.html> (19.09.2006)

w społecznościach lokalnych oraz zapobiegać rozproszeniu ich księgozbiorów; w przygotowywaniu do kapłaństwa powinno się zwracać uwagę na znaczenie dóbr kulturowych Kościoła i zadania bibliotek w dziele ewangelizacji; należy podejmować starania o zapewnienie odpowiednich funduszy na funkcjonowanie bibliotek z różnych źródeł; powinno się wspierać krajową i międzynarodową współpracę bibliotek kościelnych np. poprzez tworzenie ich federacji. Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES w naszym kraju, do której należy 88 bibliotek, obchodzi właśnie piętnastolecie swego istnienia³¹.

Kończąc zauważmy, że dobra kulturowe Kościoła, w tym zasoby bibliotek, wymagają szczególnej troski, gdyż są związane z najszlachetniejszym wymiarem człowieka tzn. z jego byciem *capax Dei*. Ich wartość teologiczną można dostrzec w Tajemnicy Wcielenia i w historyczności Objawienia – również materia, a więc i książka, już przeniknięta dziełem Odkupienia służy przekazowi Objawienia i koniecznej, ciągłej nad nim refleksji. Znaczenie duszpasterskie dóbr kulturowych Kościoła, które są wyrazem tożsamości Ludu Bożego, przejawia się w tym, że pozwalają wierzącym być w ciągłym kontakcie z tymi, którzy ich poprzedzili w wierze oraz stanowią źródło natchnienia do życia wiarą i dziś, jej przeżywania i przekazywania innym. Wiara niewątpliwie była, jest i będzie inspiracją dla powstawania wielu skarbów duchowych, artystycznych i materialnych. Dzieła Ludu Bożego tworzone i zachowywane przez wieki są milczącym, ale wymownym wyznaniem wiary. Wśród różnorodnych nośników informacji szczególne znaczenie mają książki. To wiara chrześcijańska jest przy ich pomocy przekazywana, pogłębiana i nieustannie odmładzana. Ci którzy strzegą bibliotek kościelnych i podnoszą ich wartość promują godność człowieka, ożywiają wiarę i podsycają płomień prawdy³².

³¹ *Biblioteki kościelne w misji Kościoła*, abp Francesco Marchisano, „FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, 1-2 (1996) p. 4, s.39-46

³² M. Chappin, *Le biblioteche ecclesiastiche nella missione della Chiesa*, „L'Osservatore Romano”, 134 (1994), 16.06.1994, s. 5